

УДК 37.013.42: 659.148.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.20>

Світлана ХАРИЦЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, Національний авіаційний університет, просп. Любомира Гузара, 1, м. Київ, Україна, 03058

ORCID: 0000-0002-9404-9731

Бібліографічний опис статті: Харицька, С. (2022). «Булінг/мобінг як деструктивний чинник соціальної комунікації в кінематографічному ареалі фільмів «Опудало» та «Диво». *Ввічливість. Humanitas*, 1, 138–144, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.20>

БУЛІНГ/МОБІНГ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ АРЕАЛІ ФІЛЬМІВ «ОПУДАЛО» ТА «ДИВО»

У статті розглядається проблема булінгу, репрезентована в полікодовому полотні художніх фільмів. Формування у дітей та підлітків нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини – нагальна потреба сучасного суспільства, що потребує невідкладного вирішення. У статті проаналізовано причини виникнення конфліктних ситуацій, які можуть спровокувати булінг одного із учасників освітнього процесу. Автор акцентує, що булінг змінюється, набуває нових рис разом із розвитком суспільства та має руйнівний вплив на всіх його учасників. Про необхідність співробітництва та налагодженні взаємовідносин між педагогами, батьками та учнями, які стали учасниками булінгу наголошується у статті. Заохочення батьків до співпраці з метою подолання проблемних ситуацій, встановлення і підтримка відкритих стосунків між батьками і дітьми, між школою і батьками є запорукою недопущення конфліктних ситуацій. Відсутність належного сімейного виховання та іноді некоректна поведінка вчителів можуть спровокувати ситуацію цькування. Велике значення має створення атмосфери відкритості, щирості та довіри. У статті наголошується на ролі дорослих у вихованні та формуванні особистості дитини. Відсутність батьківської опіки при живих батьках породжує явище соціального сирітства, яке саме по собі може стати причиною булінгу/мобінгу.

Автор акцентує увагу на важливій ролі художніх фільмів як творів масового мистецтва у процесі виховання підлітків та налагодженні їхніх стосунків з батьками, вчителями, однолітками. У статті проаналізовано художні фільми «Опудало» («Чучело») режисера Ролана Бикова (СРСР, 1983р.) та «Диво» («Wonder») режисера Стівена Чбоскі (США, 2017 рік) та вказано на вплив дорослих та їхнє місце в житті головних героїв.

Ключові слова: знуцання, цькування, булінг, мобінг, підліток, соціальне сирітство, художній фільм.

Svitlana KHARYTSKA

PhD in Pedagogy, Associate Professor at Foreign Languages and Applied Linguistics Department, National Aviation University, 1 Lyubomyr Huzar Avenue, Kyiv, Ukraine, 03058

ORCID: 0000-0002-9404-9731

To cite this article: Kharytska, S. (2022). Bulinh/mobinh yak destruktivnyy chynnyk sotsial'noyi komunikatsiyi v kinematohrafichnomu areali fil'miv "Opudalo" ta "Dyvo" [Bullying/mobbing as a destructive factor of social communication in the cinematic area of the films "Scarecrow" ("Chuchelo") and "Wonder"]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 138–144, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.20>

BULLING/MOBING AS A DESTRUCTIVE FACTOR OF SOCIAL COMMUNICATION IN THE CINEMATIC AREA OF THE FILMS "SCARECROW" ("CHUCHELO") AND "WONDER"

This article deals with the problem of bullying, represented in the polycode canvas of feature films. The formation of children's and teenagers' intolerant attitude in to violent behaviors, to indifferent attitude to affected persons and awareness of violence as a violation of human rights is an urgent need of modern society, which must be solved urgently. The article analyzes the causes of conflict situations that can provoke bullying of one of the participants of the educational process. The author emphasizes that bullying is changing and acquires new features together with the development of society and has a devastating impact on all its participants. The necessity of cooperation and establishing relationships between teachers, parents and students who became participants of bullying is emphasized in this article. Encouraging parents to

cooperate in order to overcome problematic situations, establish and maintain open relations between parents and children, between school and parents is the key to preventing conflict situations. The lack of proper family education, sometimes incorrect behavior of teachers can provoke a situation of harassment. Great importance is the creation of an atmosphere of openness, sincerity and trust. The article emphasizes the role of adults/parents in the education and formation of the child's personality. The lack of parental care with living parents creates the phenomenon of social orphanage, which in itself can cause bullying/mobbing.

The author emphasizes the important role of feature films as works of mass art in the process of educating teenagers and establishing their relationships with parents, teachers and peers. The article analyzes the feature films «Scarecrow» («Chuchelo») directed by Roland Bykov (USSR, 1983) and "Wonder" directed by Stephen Chbosky (USA, 2017) and indicates the influence of adults and their place in the lives of the main heroes.

Key words: *bullying, mobbing, harassment, teenager, social orphanage, feature film.*

Постановка проблеми. Одна з проблем, яка стала актуальною сьогодні – поширене цькування (булінг) серед дітей. Ситуації, коли одна дитина чи група дітей ображають, цькують, б'ють іншу дитину, стали непоодинокими та набули широкого розголосу. Проблема знущання, цькування (булінгу, мобінгу) у будь-якому колективі, а надто у дитячому, не нова. Вона вивчалась і досліджувалась багатьма психологами і педагогами, але так і залишилась невирішеною до нашого часу.

Та не тільки педагогів і психологів турбують питання взаємовідносин у дитячому колективі. Ніколи не були відстороненими від цих явищ художні твори. Знайшла своє місце проблема підліткового булінгу і в кінофільмах, створених у різні роки у різних країнах світу.

Метою статті є здійснення аналізу явища булінгу та простеження змін, які відбуваються у дитячому колективі, а також ролі дорослих у становленні особистості, показаних у фільмах «Опудало» («Чучело») режисера Ролана Бикова (СРСР, 1983р.) та «Диво» («Wonder») режисера Стівена Чбоскі (США, 2017 рік).

Основний виклад матеріалу. Термін *булінг* з'явився в 1990-х роках завдяки британському журналістові Ендрю Адамсу. *Bully* з англійської мови перекладається як хуліган, новоутворене слово – *bullying* – хуліганство, увійшло у педагогіку та психологію як термін *булінг* і набуло ще більш агресивного забарвлення. Науковці досліджують явище булінгу вже протягом десятиліть, але й досі не існує єдиного визначення даного поняття: змінюється/розвивається суспільство – змінюються і різновиди булінгу, доповнюється визначення даного терміну. Прийняття 18 грудня 2018 року Верховною Радою України Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу тягне за собою ряд змін у вирішенні зазначеної проблеми. Так, визначено

законодавчо поняття булінгу, внесено зміни до Кодексу про адміністративні правопорушення України та Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту» (Булінг, 2019).

Сучасні довідкові джерела включили термін булінг (від англ. *bullying* – цькування, залякування, задирання) у свій перелік і подають його як – різновид насильства; навмисне, ..., довготривале (повторюване) фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) стосовно індивіда, і що відбувається переважно в організованих колективах з певною особистою метою (наприклад, бажання заслужити авторитет у бажаних осіб). Така поведінка дає можливість людині самоствердитися за рахунок когось, заслужити собі загальний авторитет. Хоча досить часто через агресивну поведінку буллер (той, хто вчиняє насильство) приховує свою неспроможність і слабкість. (Булінг, 2019). Відповідно до статті 173-4 (доповнення) «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» (Закон «Про освіту»), який набув чинності лише у січні 2019 року: «Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, передбачені різні види покарання від адміністративних до позбавлення волі згідно з чинним законодавством України». (Про внесення змін, 2018)

Діти, які були піддані булінгу у підлітковому віці з часом можуть стати жертвами мобінгу (знущання, від англ. mob – юрба) – систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, форма психологічного тиску у вигляді цькування у дорослому віці (співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення), через травми, отримані у період становлення особистості та не отримання належної підтримки. Уперше явище мобінга описано на початку 80-х рр. ХХ ст. німецьким ученим Хайнцом Лейманном, який займався дослідженнями у галузі індустріальної психології. Після проведених спостережень у скандинавських країнах він описав і охарактеризував мобінг як психологічний терор, що включає систематично повторюване вороже й неетичне поведження одного або декількох людей, спрямоване проти іншої людини, в основному однієї (Мобінг, 2022).

Такі явища як булінг і мобінг завжди мають тяжкі наслідки для усіх учасників цих діянь: і для постраждалих осіб, і для свідків, і для тих, хто здійснював насилля. Це можуть бути психічні розлади, погіршення інтелектуальних здібностей, захворювання як невротичного характеру, так і зниження імунітету, головні болі, а також думки про вбивство агресорів або вчинення суїциду. У дітей, що були піддані булінгу у підлітковому віці, замкнутість є основною особистісною рисою, після здійснених діянь знищується віра в людей, діти абсолютно не вмюють спілкуватися з однолітками, навколишнім світом, наповнені страхами, тривогами і відчують себе безпорадними. Надзвичайно важливо у такій ситуації встановити причину та надати кваліфіковану допомогу дитині, яка потерпає від цькувань (Булінг, 2019).

Чим може бути спровокована ситуація знущання? Відповідь на це питання може бути неочікуваною. Самі діти шукають слабшого, щоб самоутвердитись і починають цькування та залякування. А може бути ситуація, коли вчитель провокує початок такої дитячої поведінки своїм несправедливим оцінюванням (одного учня «люблю» – йому – «відмінно», іншого – «ні» – йому – «задовільно» за однаково виконані завдання); навішуванням ярликів («мовчазний», «нелюб'язний», «тугодум», «роззява», «ледащо» і таке інше); емоційно забарвленими похвалою та покаранням, а іноді навіть байдужістю чи зайнятістю своїми справами; підвищенням голосу, що переходить на крик та залякування, що супроводжуються відповідними жестами/рухами: «Я тобі руки повідбиваю!», «Голову тобі б відірвати!» та інші. Звичайно, усе це можна перевести на жарт, але така тенденція спостерігається як у школах столиці, так і в навчальних закладах маленьких міст України. Учні та вчителі так і не стали рівноправними, зацікавленими одностороннім навчальним процесом.

У 1983 році на широкі екрани вийшов фільм Ролана Бикова «Опудало» (Чучело, 1983) за однойменною повістю В. Железнікова (Железников, 2013), написаною 1981 року на основі випадку з небогою автора, яка взяла на себе чужу провину, після чого весь клас оголосив їй бойкот. Картина стала резонансною, і суспільство розділилося: фільм не був сприйнятий однозначно. Критики бачили в ньому прояви дитячої жорстокості (переслідування, вогнище, знущання на очах у туристів); неспроможність та безсилля школи як інституту виховання, яка допустила у своїх стінах подібний інцидент; говорили про моральну катастрофу, що насувається і про яку віщував фільм (Як у радянській школі можуть бути такі стосунки? До чого приведуть такі фільми? Це наклепи на школу та вчителів!), та для більшості кіноглядачів 90-х років минулого століття фільм став одкровенням, оскільки був одним із перших, у якому радянські школярі були показані справжніми, без «припудрених» рис та стосунків, а вчителі повністю відстороненими від (не)дитячих проблем (Кильганова, 2016).

У 2010 році Інститутом соціології освіти було проведено дослідження, під час якого спробували з'ясувати, як фільм «Опудало» сприймають сучасні школярі. Виявилось, що три чверті сучасних підлітків (72,6%) вважають фільм актуальним. При цьому 16,9% глядачів зазначили, що перегляд «Опудала» «пронизує до глибини душі та змушує подумати про свої вчинки в майбутньому», «вчить бути людьми», «виховує повагу до людини», а також «вчить людей не перетворюватися на тварин» (Собкин, 2010).

Фільм знятий як сповідь шестикласниці Лени Безольцевої своєму дідусеві Ніколаю Ніколаєвичу, сповідь крізь сльози і крики душі про зраду, про завданий біль, про розбите серце

і скривавлену душу. Художній фільм як витвір мистецтва є складним, багаторівневим простором, розуміння якого вимагає від глядача такої ж багаторівневої роботи для сприйняття палітри кольорів та музичного/звукового оформлення; найдрібніших деталей та образів; режисерського та операторського бачення; часових та просторових зав'язків; і, врешті, як усі ці ниточки виплітають сюжетну канву фільму.

У фільмі «Опудало» відображені не тільки проблеми підлітків, але й усі нагальні проблеми суспільства: стосунки підлітків та їхніх батьків, підлітків та інших дорослих (вчителів, сусідів, перехожих), жорстокість підліткового віку, байдужість/відстороненість класного керівника, стосунки Лени та дідуся, відсутність батьків (робота на першому місці, а потім сім'я, а насамкінець (не)дитячі проблеми – це недоліки і пріоритети виховання радянської людини кінця минулого століття), щирість і зрада першого кохання тощо (Собкин, 2010). Фільм «Опудало», знятий майже сорок років тому, залишається актуальним і в наш час. Проблеми, підняті режисером Р. Биковим, постають і перед сучасними підлітками і добре, якщо поруч буде хороший порадник, справжній друг або пересічна людина, якій можна все розповісти. Найкращий варіант, на нашу думку, це підтримка батьків, якої у героїні фільму не було, і маленька дівчинка з відкритою душею, намагаючись сподобатись усім, пробачала та покривала брехню і зраду. Та якби зусилля педагогів, класного керівника, батьків були об'єднані й спрямовані на проведення виховних (профілактичних) заходів з урахуванням особливостей кожного підлітка, особистість героїні фільму не зазнала б такого травмування, якихось конфліктних ситуацій можна було уникнути і не мати настільки трагічних наслідків.

За словами О. Лурії, «художній твір припускає різного ступеня глибини прочитання; можна прочитати художній твір поверхово, виділяючи з нього лише слова, фрази чи розповідь про певну зовнішню подію; а можна виділити прихований підтекст і зрозуміти, який внутрішній сенс таїться за подіями, що викладаються; нарешті, можна прочитати художній твір з ще більш глибоким аналізом, виділяючи за текстом не тільки його підтекст або загальний зміст, але аналізуючи ті мотиви, які стоять за діями тієї чи іншої особи, що фігурує у п'єсі або в худож-

ньому тексті» (Лурія, 1979, с.246). І хоча фільм закінчується написом на дошці «Опудало, пробач нам» («Чучело, прости нас»), трагізм цієї ситуацією лише підсилюється: особистість дівчинки майже знищена, вона не відродиться тут, у цьому місті, у цій школі, у цьому колективі. Навіть її дідусь, доросла і досвідчена людина, не може протистояти ситуації і розуміє, що найкращим виходом є покинути те місце, де все нагадує про несправедливість, завдає болю. Це і не втеча, але й не перемога.

Такими ж беззахисними є діти сучасних українських заробітчан, які залишаються роками віч-на-віч зі своїми проблемами, отримуючи як «моральну компенсацію» гроші та докори, а як результат зламани долі, спотворені стосунки. Статистика не може оперувати чіткими кількісними та якісними показниками, прогнозує ймовірні наслідки заробітчанства. За даними міністерства соціальної політики, за кордоном працюють постійно понад 3 мільйони українських громадян. А враховуючи сезонність трудової міграції (тимчасову зайнятність), кількість заробітчан з України досягає 9 мільйонів. Хвиля масової трудової міграції, що розпочалася з середини 1990-х років і з кожним роком лише зростає, призвела до виникнення нового явища в українському суспільстві – соціального сирітства (Покоління, 2018).

В кінці ХХ ст. соціальне сирітство науковці розглядають з декількох позицій – як соціальне, тимчасове явище, під час ліквідації причин якого зникне і проблема; як психологічний феномен самосприйняття, самовідчуття та самоусвідомлення дитиною себе одинокою, що не є об'єктивним фактором для визначення поняття; як педагогічну проблему відсутності умов для виховання, занедбаності дитини в сучасному суспільстві (Павлик, 2009, с. 67). На початку ХХІ століття це явище набуває нових обрисів в українському суспільстві: тимчасовість перетворилась на постійність, відчуття самотності загострилося. Соціальними сиротами називають дітей, що залишилися без батьківської опіки при живих батьках. Адже більшість заробітчан змушені залишати дітей під наглядом бабусь, дідусів чи інших родичів, а деякі – навіть в інтернатах. Наразі офіційних даних про те, скільки дітей в Україні виростають у неповних сім'ях, немає. За даними Міжнародної організації з міграції, їх більше

200 тисяч. А от у пояснювальній записці законопроекту, що спрямований на боротьбу з соціальним сирітством, ця цифра є значно вищою – від 3,5 до 5 мільйонів (Покоління, 2018).

Саме такі діти або піддаються булінгу, або схильні чинити його самі. На нашу думку, Лена Безсокольцева, головна героїня фільму «Опудало», є соціальною сиротою, хоча на той момент такого поняття як соціальне сирітство не існувало, а надто у Радянському Союзі. Дівчинка благає дідуся дати їй гроші на квиток, щоб поїхати до своїх батьків, які знаходяться десь у відрядженні, і саме від них дитина мріє отримати підтримку, любов і захист.

Фільм «Опудало» акцентує увагу глядача на тому, що більшість дітей не мають контакту зі своїми батьками. Завдання виховання дітей покладено на школу. І на зауваження одного з перехожих: «Куди тільки школа дивиться?» один із героїв фільму відповідає: «А у нас канікули!» (Железников, 2013; Чучело, 1983). У цьому короткому діалозі – пояснення всієї тогочасної системи виховання: діти мали створювати гарну правильну картинку для звітів, а по суті педагогічна система була відсутня (на канікулах).

Розглянемо інший фільм – «Диво» («Wonder») режисера Стівена Чбоскі (США, 2017 рік), екранізація дебютного однойменного роману Р. Дж. Паласіо. Дебют виявився більш ніж вдалим. Роман отримав декілька престижних американських літературних премій та став бестселером The New York Times. Українською мовою книгу видало видавництво Vivat у 2016 році (Про що книга «Диво», 2022), а в 2017 році відбулася світова прем'єра фільму, знятого на його основі, а також дубляж фільму «Диво» українською мовою (Диво, 2017). Центральною постаттю фільма є десятирічний хлопчик Огест (Оггі) Пуллман, він і розповідає глядачеві свою історію. Для будь-якої дитини важливо усвідомлювати свою важливість та значущість для оточуючих. Найменше почуття своєї нікчемності та непотрібності може спровокувати колосальні проблеми в майбутньому. Тому, з якими б зовнішніми недоліками дитина не народилася, дуже важливо завжди її підтримувати і підкреслювати, що вона абсолютно така ж, як і всі інші. Як говорить сам Оггі: «Насправді ж причина моєї незвичності лише в тім, що всі мене таким уважають» (Паласіо, 2017). Це і є ключовим поси-

лом авторки Р. Дж. Паласіо і режисера Стівена Чбоскі до глядача. Режисер, дитячий письменник, С. Чбоскі зняв класичну сімейну драму про дитинство та раннє дорослішання хлопчика «без обличчя», який постійно ховається у шолом, створюючи свій власний «космос». І це історія не про гидке каченя, він так і залишиться людиною із спотвореним обличчям.

Сюжет фільму простий, наївний та навіть передбачуваний, але ми хочемо звернути увагу зовсім на інше – на людей, які оточують хлопчика: небайдужих дорослих (батьки, старша сестра та її друзі, вчитель англійської, директор), людей, які допомагають Огесту Пуллману знайти себе. На перший погляд, Оггі – звичайний хлопчик, як мільйони інших хлопчаків у світі. Він любить грати у відеоігри, кататися на велосипеді, любить свого собаку та мріє стати космонавтом, але як тільки ми зустрічаємося з ним, розуміємо – він особливий, не такий, як усі. Хлопчик має складне генетичне захворювання і з моменту свого народження переніс більше двадцяти різних операцій, які назавжди змінили його обличчя. З цієї причини батьки самі займалися його навчанням та вихованням вдома, де він отримував любов, увагу близьких та рідних людей. Але настав час вирушити до справжньої школи, реальних однолітків, підліткових проблем. Батьки, особливо мама, яка замінила Оггі друга і вчителя, вагаються чи надавати такому стресу дитину, у якої і без того безліч проблем. Та все ж вирішують, що йому потрібно увійти у соціум, знайти своє місце і просто продовжувати жити. Такий новий життєвий етап дається хлопчику не без зусиль, але Оггі долає власні страхи та комплекси.

Особливе місце у фільмі займають образи директора, містера Тушмена, та вчителя англійської мови, містера Брауна. Хочемо окремо відмітити, що для пострадянського глядача дисонансним є те, що у школі працюють чоловіки. На теренах радянського соціуму існувало чітке гендерне розмежування професій: чоловіки займалися фізичною роботою, а жінки творчою, адміністративною (Харицька, 2020). Надзвичайно цікавими є настанови, які дає містер Браун своїм учням щомісяця, всі вони вчать бути добрішими, толерантнішими – це вислови відомих людей або історичні написи, які є надзвичайно цінними у виховній роботі. Так, наприклад, настановою вересня є слова:

«When given choice between being right or being kind, choose kind», які у фільмі звучать: «Якщо обирати між добротою і правотою – обирай доброту!» і це не прості слова, вчитель знав, що у класі буде навчатися незвичайний хлопчик і перш ніж промовити якісь образливі для нього слова (хоч і правдиві), діти мають задуматись наскільки вони (слова) пронизані добром. Високо результативним є педагогічний прийом листування між директором і учнями, він дозволяє учням подумати, переосмислити події, проаналізувати їх та пояснити все, що трапилось. Листи не залишаються без відповіді. Так, містер Тушман, після бійки між Джуліаном (кривдник Оггі) і Джеком (найкращий друг Оггі), просить останнього написати листа і пояснити, що сталося. І навіть після відсторонення від занять (за правилами школи) Джек бере усю провину за бійку на себе, але директор (людина з багаторічним досвідом) дає оцінку цьому випадку у зворотному листі до учня, підтримує його і виправдовує бійку: «... друзів треба захищати! Залишайся таким, який ти є!» (Паласіо, 2017).

Бачимо доцільним у нашій роботі акцентувати увагу на двох діаметрально протилежних образах адміністративного керівника закладу. У фільмі «Опудало» директорка школи: безмовна і холодна, вона щодня зустрічає учнів на порозі школи, пронизує їх поглядом і ледь киває на привітання, поселяючи у дитячі душі страх. У фільмі «Диво» ми бачимо іншого директора, який любить і вміє спілкуватися із дітьми, знаходить спільну мову з батьками. Дуже показово є зустріч директора із сім'єю Джуліана, коли директор доводить батькам, що виховання дитини, яке призводить до цькування, знущання, булінгу над іншим дітьми, походить з родини, така поведінка недопустима в стінах школи.

Кульмінацією і перемогою над усіма проблемами є сцена нагородження Огеста Пуллмена медаллю Генрі Уорда Бічера «За велич!».

У момент отримання нагороди режисер навмисно залишає дітей у залі поруч з їхніми батьками, наголошуючи на важливості ролі батьків у їх вихованні. І слова батька Огеста, коли вони вперше прийшли до школи є пророчими: «Навіть, коли тобі, сину, здаватиметься, що ти один, пам'ятай – ти не один!» (Диво, 2017). Це також підтверджує Міранда (подруга старшої сестри), говорячи, що сім'я Пуллманів неначе Сонячна система, де усі планети обертаються навколо Сонця-Оггі! Сестра Оггі, Вія, не заперечує цього, і хоч сама ще підліток, пристосувалася до життя між лікарнею і домівкою та має безліч проблем, по-дитячому ревнує маму до свого братика, але все ж безмежно його любить, готова прийти на допомогу у будь-яку хвилину, бо вони справжня родина, де кожна планета обертається навколо Сонця і має свою орбіту. Оптимальним варіантом соціального комфорту бачиться ситуація, за якої у героїні фільму «Опудало», де її планети (батьки) повернулися на свої орбіти та зрозуміли важливість існування їхньої Сонячної системи.

Висновки. Формування у дітей та підлітків нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини – нагальна потреба сучасного суспільства. Велике значення має створення атмосфери відкритості та щирості до дітей: розуміння того, що діти мають підтримку, допомагає їм оволодіти життєвими навичками; вселяє упевненість, що їхні погляди зрозуміють, думки почують та будуть братися до уваги. Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграють художні фільми як твори мистецтва, створені у різні роки та у різних країнах світу. Акцентування на ролі батьків у становленні особистості є, на нашу думку, можливим і максимально ефективним через художні фільми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булінг: поняття, ознаки, відповідальність. *Мирівська сільська територіальна громада* : веб-сайт. URL: <https://myrivska.otg.dp.gov.ua/ua/nasha-gromad%D0%B0/novini-ta-podiyi/novini/buling-ponyattya-oznaki-vidpovidalnist> (дата звернення: 21.01.2022).
2. Диво. Художній фільм : сімейна драма. Lionsgate. США. 2017. URL: http://moviestape.net/katalog_filmiv/drama/10403-dyvo.html
3. Железников В.К. Чучело: повесть. Москва : Детская литература, 2013. 270 с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#n8> дата звернення: 26.01.2022).

5. Кильганова С. А., Лещинская О.А. «Чучело» – история прошлого или насущная проблема настоящего? *Юный ученый*. 2016. № 2 (5). С. 199–201. URL: <https://moluch.ru/young/archive/5/286/> (дата обращения: 30.01.2022).
6. Покоління покинутих дітей: чим загрожує батьківство на відстані? *Освітня платформа Learning.ua* : веб-сайт. URL: <https://learning.ua/blog/201812/pokolinnia-pokynutykh-ditei-chym-zahrozhuie-batkivstvo-na-vidstani/> (дата звернення: 28.01.2022).
7. Лурия А.Р. Язык и сознание : монография / под ред. Е.Д. Хомской. Москва : Изд. Моск. ун-та, 1979. 320 с.
8. Мобінг. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B3> (дата звернення: 26.01.2022).
9. Павлик Н.П. Особливості соціалізації вихованців закладів державного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка / Кам'янець-Подільський. 2009. № 11. С. 67–71.
10. Про що книга «Диво» автора Р. Дж. Паласіо? *Інтернет-магазин «Наш Формат»* : веб-сайт. URL: <https://nashformat.ua/products/dyvo-901630> (дата звернення: 27.01.2022).
11. Паласіо Р. Дж. Чудо : роман / пер. с англ. Анна Красникова. Москва, 2017. 432 с.
12. Собкин В.С., Маркина О.С. Фильм «Чучело» глазами современных школьников : монография. Институт социологии образования РАО. Москва, 2010. 152 с. URL: <https://b-ok.cc/book/789253/663a9a> (дата обращения: 28.01.2022).
13. Харицька С.В., Колісниченко А.В. Дослідження функціонування професіоналізмів і лінгвістичних технік інкорпорації фахової мови в текстову структуру словника. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 30. С. 144–151.
14. Чучело. Художественный фильм : социальная драма. Мосфильм. СССР. 1983. URL: <https://megogo.net/ru/view/1362891-chuchelo.html>

REFERENCES:

1. Bulinh: ponyattya, oznaky, vidpovidal'nist' (2019). [Bullying: concepts, signs, responsibilities]. *Myrivs'ka sil's'ka terytorial'na hromada*. Retrieved from <https://myrivska.otg.dp.gov.ua/ua/nasha-gromad%D0%B0/novini-ta-podiyi/novini/buling-ponyattya-oznaki-vidpovidalnist> [in Ukrainian].
2. Dyvo. (2017). [Wonder]. Lionsgate. USA. 2017. Retrieved from http://moviestape.net/katalog_filmiv/drama/10403-dyvo.html [in Ukrainian].
3. Zheleznikov V.K. (2013). *Chuchelo [Scarecrow]*. Moscow: Detskaya literature [in Russian].
4. Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo protydyi bulinhu (ts'kuvannyu)» [The Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#n8> [in Ukrainian].
5. Kil'ganova S. A. & Leshchinskaya O. A. (2016). «Chuchelo» – istoriya proshlogo ili nasushchnaya problema nastoyashchego? [«Scarecrow» – the history of the past or the pressing problem of the present?] *Yunyy uchenyy*, 2(5). Retrieved from <https://moluch.ru/young/archive/5/286/> [in Russian].
6. Pokolinnya (2018) pokynutykh ditey: chym zahrozhuie bat'kivstvo na vidstani? [Generations of abandoned children: what threatens distance parenting?] *Osvitnya platforma Learning.ua*. Retrieved from <https://learning.ua/blog/201812/pokolinnia-pokynutykh-ditei-chym-zahrozhuie-batkivstvo-na-vidstani/> [in Ukrainian].
7. Luriya A.R. (1979). Yazyk i soznaniye [Language and consciousness]: *monografiya*. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta. Retrieved from https://pedlib.ru/Books/1/0170/1_0170-225.shtml [in Russian].
8. Mobinh. (2022). [Mobbing]. *Vikipediya: vil'na entsyklopediya*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B3> [in Ukrainian].
9. Pavlyk N.P. (2009). Osoblyvosti sotsializatsiyi vykhovantsiv zakladiv derzhavnoho vlashtuvannya ditey-syrit i ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya [Peculiarities of socialization of pupils of state institutions of orphans and children deprived of parental care]. *Zbirnyk naukovykh prats', 11*, 67–71 [in Ukrainian].
10. Pro shcho knyha «Dyvo» avtora R. Dzh. Palasio? (2006–2022) [What is the book «Wonder» by R.J. Palacio about?] *Internet-mahazyn «Nash Format»*. Retrieved from <https://nashformat.ua/products/dyvo-901630> [in Ukrainian].
11. Palasio R. Dzh. (2017). *Chudo [Wonder]* (A. Krasnikova, Trans). Moscow: Rozovyy zhiraf [in Russian].
12. Sobkin V.S. & Markina O.S. (2010). Fil'm «Chuchelo» glazami sovremennykh shkol'nikov [Film «Scarecrow» through the eyes of modern schoolchildren]: *monografiya*. Moscow: Institut sotsiologii obrazovaniya RAO. URL: <https://b-ok.cc/book/789253/663a9a> [in Russian].
13. Kharyts'ka S.V. & Kolisnychenko A.V. (2020). Doslidzhennya funktsionuvannya profesionalizmv i lnhvistychnykh tekhnik inkorporatsiyi fakhovoyi movy v tekstovu strukturu slovnyka. [Research of the functioning of professionalisms and linguistic techniques of incorporation of professional language into the textual structure of the dictionary]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, 30, 144-151 [in Ukrainian].
14. Chuchelo. (1983). [Scarecrow]. *Mosfil'm. USSR*. Retrieved from <https://megogo.net/ru/view/1362891-chuchelo.html> [in Russian].